

Ton van Rietbergen

Faculteit Geowetenschappen,
Universiteit Utrecht

interview

Op de Universiteit van Amsterdam streed hij jaren voor een meer holistische aanpak. Hij ziet geografen als 'kenniscombineerders'. Nu Ton Dietz afscheid neemt als hoogleraar, kan hij zich fulltime bezighouden met die andere grote hobby: Afrika als hoopvol continent.

Ton Dietz: 'Geografie

In de tijd dat The Cure op het punt van doorbreken stond en 'No future' op de spijkerjacks prijkte, bezocht ik met drie kritische Utrechtse medestudenten de colleges ontwikkelingsgeografie van Ton Dietz en Annemieke van Haastrecht. Er waren meerdere redenen ons licht in Amsterdam op te steken. Ten eerste waren we niet echt onder de indruk van de Utrechtse benadering, die wij toen veelal neerzetten als veredeld kippen tellen. Ten tweede besteedde Utrecht veel te weinig aandacht aan het marxisme en de afhankelijkheidstheorie. Ten slotte ging het gerucht dat er in Amsterdam bij SGO leuke en wilde meisjes rondliepen. Dat laatste bleek, op dat wilde na, te kloppen. Zo herinner ik me nog altijd het meisje dat haar verslagen met een roos ondertekende. Het waren mooie bijeenkomsten, vooral omdat wij een echte missie hadden. Alles stond in het teken van de vraag of het marxisme en vooral de afhankelijkheidstheorie ook te operationaliseren waren. De discussies daarover met Ton waren zeer spannend en de klassieke studie die hij samen met Annemieke en Rudolf Scheffer had geschreven over

In 2007 ontving Ton Dietz een eredoctoraat op de Moi Universiteit in Kenia. Professor Akong'a memoreerde dat Dietz bekend stond als de *ilat* (bliksem) – een metafoor voor de invloed die hij heeft gehad op de Keivo- en Pokot-clans en de universitaire gemeenschap.

is pietepenterig geworden'

linkages van de Zambiaanse suikerindustrie was voor ons een *eyeopener*. Toch zijn al deze wetenswaardigheden niet de reden voor een uitgebreid interview. Ook mijn jarenlange pleidooi onze geografische helden beter te eren is maar een deel van de verklaring. De belangrijkste reden is dat Ton Dietz zich ernstig zorgen maakt over de toekomst van de geografie. Hij ziet een steeds verdere versplintering van het vak. Onderzoekers die alleen nog bezig zijn met of we iets nu wel of niet een cluster kunnen noemen. En ook binnen de geografie een steeds grotere gerichtheid op publiceren in toptijdschriften, die overigens alleen 'top' zijn voor een beperkte groep onderzoekers van de betreffende discipline, want de rest van de wereld kijkt er niet naar om. Terwijl er tegelijkertijd een veronachtzaming is van het publieke debat en vooral ook het belang en de rol van geografie in het lager en middelbaar onderwijs. Tijd om Ton zelf aan het woord te laten.

Holistische benadering

'Ik ben nu directeur van het Afrika-Studiecentrum en ook nog hoogleraar sociale geografie aan de Universiteit van Amsterdam.

Dat laatste tot 1 juli, daarna kan ik me helemaal wijden aan mijn hobby, zoals mijn vrouw Annemieke dat gekscherend noemt. Daarmee bedoelt ze lekker doen wat je leuk vindt en ook zoiets van lekker rustig, maar dat laatste is niet echt uitgekomen. Nu slurpt Afrika me zo op dat ik toch blij ben dat mijn aanstelling in Amsterdam afloopt, want het is al met al wel erg zwaar. Met veel moeite hebben we bij de UvA geprobeerd een meer holistische benadering van de geografie van de grond te tillen. Vooral Herman van der Wusten, alom gewaardeerd als strateeg, was een groot voorstander van meer eenheid in de geografie. Op dit moment zie je een enorme versplintering. Het lijkt wel of elke onderzoeker zijn eigen geografie bedrijft. In landen als België, China en Frankrijk gebeurt dat veel minder. Daar bestaat ook een veel hechtere

Het lijkt wel of elke onderzoeker zijn eigen geografie bedrijft

relatie tussen fysische en sociale geografie. In elk geval is de band met de aarde en de natuur daar veel sterker. Daarom hebben we het Geonatrix-project van de grond getild. 'Geo' staat uiteraard voor geografie, 'nat' voor natuur en 'ris' voor risico. Volgens ons zijn dit in de naaste toekomst de kernbegrippen van ons vak. Dit resulteerde in het met Frank den Hertog en Herman van der Wusten geredigeerde boek *Van natuurlandschap tot risicomaatschappij* en een onlineplatform met als doel een kennisnetwerk te creëren voor het aardrijkskundeonderwijs in Nederland en Vlaanderen. Uniek aan boek en site is dat ze voor de helft gevuld worden door beroepsgeografen en voor de andere helft door erkende specialisten als Pier Vellinga en Harmen Verbruggen, die een heel andere expertise hebben, maar wel zeer geografisch bezig zijn. De site is bedoeld als een portaal van geografiebeoefening. Geografie is een hybride wetenschap geworden, met inbreng uit heel veel vakgebieden en tradities, en dat is feitelijk de kern van de boodschap van Geonatrix. Het gaat dan vooral over onderwijs. De kloof tussen de academische geografen en het onderwijsberoepsveld is helaas

enorm. Er vindt ook nauwelijks onderzoek plaats naar kinderen in het lagere onderwijs en hun beeld van aardrijkskunde. Joop van Schee doet er alles aan en is ook alom hogelijk gewaardeerd maar hij staat wel een beetje alleen. Dit dreigt nu ook te gebeuren met het Geontris-project. Want al wordt de site goed gebruikt, alleen Jaap Rothuizen is er nu nog in zijn vrije tijd mee bezig. De hoop en de vraag is of we onder KNAG-vlag en met een veel grotere inbreng vanuit Utrecht, Nijmegen en Groningen iets moois kunnen bouwen en onderhouden. Elke leerling en leraar, maar ook de journalist moeten er iets van zijn gading kunnen vinden. En laten we wel wezen: geografische vraagstukken zoals de klimaatverandering, de toegenomen uitstoot van CO₂, de zeespiegelstijging en de opkomst van Afrika staan volop in de belangstelling, maar geografen hoor je daar te weinig over.'

Kenniscombineerders

'De academische geografie heeft domweg gefaald zich in het centrum van de grote geografische debatten te nestelen. Je ziet nauwelijks spraakmakende geografen als *talking heads*. Ewald Engelen vormt een uitzondering, maar hij is een filosoof die zich heeft vermond als financieel geograaf. Andere disciplines hebben de ruimte geclaimd, en het geografische onderwijs zou die rol op diverse niveaus moeten terugveroveren. Ik zie geografen vooral als ultieme kenniscombineerders. En de georganiseerde geografie (IGU, KNAG) zou wel wat meer *guts* mogen tonen.

En wie zijn de prominenten in de internationale geografie? Als je de *Google Scholar*-scores bekijkt, springen Paul Krugman, David Harvey en Doreen Massey eruit. Maar ook Jeffrey Sachs, Paul Collier, Gro Harlem Brundtland en Jared Diamond blijken inspirerende geografen te zijn, zonder dat ze het zelf weten. Die durven nog gewoon een verhaal te vertellen. Bij geografen sneuvelt dat meestal in nuance of overdreven empirie. Wat veel mensen ook niet weten is dat *National Geographic* het meest gelezen geografische blad is. Alleen schrijft daar bijna geen geograaf in. Michiel van de Bergh, een promovendus bij ons, is het nu wél aan het lukken, maar dan vanuit de vogelbescherming.

Meer academisch ben ik vooral beïnvloed door geograaf Anthony Bebbington en door twee mensen die ik als 'echte geografen' beschouw, al hebben ze een andere wetenschappelijke identiteit, Elinor Ostrom en Robert Chambers, met titels als *Capitals and Capabilities* (Bebbington, 1999), *The Struggle to Govern the Commons* (Ostrom, Dietz & Stern, 2003) en *Sustainable Livelihoods*,

Environment and Development, Putting Poor Rural People First (Chambers, 1987).

Het illustreert mijn punt dat de meest inspirerende geografie vaak van niet als geograaf opgeleide mensen komt. Bij de literatuur geldt dat deels ook. Ik vind de boeken van Jared Diamond prachtige geografie, maar hij is bioloog. Amartya Sen, ook een van mijn favorieten, is econoom. Een voor mij belangrijk boek, *Land Degradation and Society* (1987) is wel door twee geografen gemaakt, Piers Blaikie en Harold Brookfield, al komt veel bij de econome Esther Boserup vandaan. Een ander boek dat ik iedereen kan aanbevelen, is *More People, Less Erosion* (1996) van sociaal geograaf Michael Mortimore, sociaal econome Mary Tiffen en fysisch geograaf Francis Gichuki.'

Afrikaanse glimlach

Tja, Afrika. Als ik het continent maar even noem, brandt Ton, inmiddels gezien als de op twee na meest invloedrijke denker over ontwikkelingsproblematiek, los en het is dat ik in een verkeerde trein ben gestapt, anders hadden we dit hele nummer van *Geografie* kunnen vullen met Tons observaties over dit continent.

'Mijn carrière is erg sterk verbonden met Afrika. Toch is mijn onderzoek in Azië begonnen. In Indonesië om precies te zijn. Dat land had al lang mijn interesse. Ik was ook actief in het Indonesië-comité, dat kritisch stond tegenover het Suharto-bewind en de Nederlandse steun daaraan. Maar daardoor mocht ik het land niet in. Toen zei Herman van de Wusten: 'Ton, als je verder wil in de wetenschap moet je promoveren en dat gaat niet echt makkelijk als je het land niet inkomt'. Dus toen heb ik me op Kenia gericht en een onderzoek gedaan naar de geografische veranderingen bij een groep in de knel zittende veehouders, de Pokot, en naar de invloed van ontwikkelingsprojecten op hun leven en hun landgebruik. Na mijn promotie in 1987 liet het continent me niet meer los. Daarom is directeur zijn van een instituut dat zich puur op Afrika richt wel een jongensdroom. Ik ben ook zeer positief over wat er nu gebeurt in Afrika. Vooral omdat de Afrikanen dat ook zijn. De overbekende Afrikaanse glimlach wordt nu ondersteund door hoopvolle feiten. Gedeeltelijk omdat Afrika meelift met Azië en de enorme vraag naar grondstoffen van vooral China. Maar ook omdat de traditionele

Witte raaf: Future Planet Studies

In 2006 is vanuit de studie aardwetenschappen van de Universiteit van Amsterdam, Future Planet Studies in het leven geroepen, een studie die breder is en die iets zou moeten doen aan de tegenvallende studentenaantallen. Momenteel volgen alle eerstejaars aardwetenschappers de *bêtrack* van FPS, met de major aardwetenschappen.

Onder een andere naam bestaat er dus een nieuwsoortige geïntegreerde geografie die wél de aandacht vangt en elk jaar toeneemende studentenaantallen trekt. De studie

FPS doorbreekt de (disciplinair ongewenste) scheiding tussen sociaal- en natuurwetenschappelijk geïntegreerde ruimtelijke wetenschappen, een scheiding die op de UvA versterkt is sinds de Faculteit der ruimtelijke wetenschappen uiteenviel. Je zou kunnen zeggen dat de nieuwe Future Planet Studies de eenheid van de geografie heeft hersteld en het holistische perspectief van de geïntegreerde geografie benadrukt, alleen gebeurt dat onder een andere noemer.

24-hour-shopping bij Nakumatt in de Union Trade Centre shopping mall in Kigali, Rwanda.

elites worden verdrongen door elites met meer oog voor de economie en mensen. De jaren 80 waren natuurlijk dramatisch in Afrika. Deels om klimatologische en deels om politieke redenen kwam er niets van de grond. En kijk nu eens. Afrikaanse voetballers zien we overal. Afrikaanse muziek dringt steeds meer door en ook het uitbundige en spirituele van de Afrikaanse godsdiensten wordt breed omarmd. Op het gebied van *E-payment* zie je snelle vooruitgang in landen als Kenia. De communicatie in Afrika heeft door de mobiele telefoon een enorme vlucht genomen. Daarnaast is de Nigeriaanse film-industrie (Nollywood) sterk in opkomst en is men ook zeer goed in geavanceerde fraude. Dat laatste is niet echt leuk maar wel innovatief en technisch knap. Verder doet Afrika het goed als speelplaats van de wereld. Al bijna 10% van het continent is voor natuur of toerisme. En of we het leuk vinden of niet: al die lelieblanken in Afrika brengen veel geld en dynamiek in de regio.'

Wereldwijde omslag

Wie doen het nu het best in Afrika? 'In het rijtje van *The Economist* staat Angola op 1, Nigeria 2, Tanzania 3 en Ethiopië 4. Op basis van de berichtgeving in de kranten zou je dat laatste zeker niet verwachten, maar de economie van Ethiopië groeide het afgelopen jaar maar liefst 8,5%. Van zulke percentages

zijn ze zelfs in China langzamerhand onder de indruk. Angola staat bijna symbool voor de economische omslag in de wereld. Ooit was Portugal het toevluchtsoord voor arme Angolezen, nu vertrekken talloze talentvolle Portugezen naar Angola en Brazilië, en verstrekt Angola grote kredieten aan Portugal.

We zijn getuige van veranderende machtsverhoudingen – ook binnen de geografie. Zo zijn traditionele machtsblokken als de Association of American Geographers (AAG) niet langer oppermachtig. De Chinese bond van geografen heeft veel meer leden dan de Amerikaanse, en het aantal Chinese tijdschriften is dubbel zo groot. Datzelfde geldt voor India. In beide landen zie je trouwens een sterke band tussen fysische en sociale geografie. Ook staat het vak daar veel hoger in aanzien dan bij ons. Aan de universiteit van Oeganda lopen 2200 geografiestudenten rond en ook in Afrika is het aanzien van de geografie heel hoog.

De economie van Ethiopië groeide het afgelopen jaar met 8,5%

Waar komt het economisch succes van Afrika nu ineens vandaan? Die vraag proberen we te beantwoorden op het Afrika-Studiecentrum, onder andere als we de resultaten bespreken van het project *Tracking development*. We hebben paarsgewijs en over een langere periode landen van Afrika en Azië met elkaar vergeleken. Daaruit blijkt duidelijk dat niet zo zeer het liberaal kapitalisme de winst heeft gebracht. Een model waarin de overheid het voortouw neemt (tenminste, als die het niveau van Singapore of Zuid-Korea heeft), werkt veel beter dan het klakkeloos overnemen van de standaardrecepten van de Wereldbank en het IMF, wat Afrikaanse landen veelal deden. Nu zie je dat ook in Afrika de politieke en economische elite veel beter samenwerken en dat ze daarmee het kapitalisme beter kunnen sturen. Verder leidt mondialisering, of je die nu neoklassiek noemt of niet, ertoe dat macroregio's in welvaart naar elkaar toe groeien. In Afrika zie je nu ook de opkomst van de dienstensector en de verbreding van kennis waarbij internet en de toenemende alfabetisering van belang zijn.

Onlangs kreeg de Nigeriaanse Idris Akinbajo de titel beste onderzoeksjournalist ter wereld voor zijn artikelen over de corruptie in de Nigeriaanse top. Dát geeft echt hoop en vertrouwen.' •